

แนวคิดเกี่ยวกับไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรมร่วมสมัยของวัดร่องขุ่น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

The Concept of Tri- bhumi in the Contemporary Buddhist Arts Made by Rongkhun Temple Muang district Chiangrai province

อำนาจ ชัดวิชัย

พระอธิวัฒน์ รตนวณฺโณ, จันทรธัมม์ ตาปูลิง

Amnat Khadvichai

Phra Athiwat Ratanavanno, Chantarath Tapuling

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ลิปิกกร มาแก้ว

Lipikorn Makaew

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Rajamangala University of Technology LannaCorresponding

Corresponding Author, Email: Kingkong_emmi@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรม และ 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรมของวัดร่องขุ่น จังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความเป็นมาและความสำคัญของไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรมเป็นคติความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาพุทธศาสนาที่แสดงออกมาเป็นองค์ความรู้ด้วยวิธีการสร้างจินตภาพที่สะท้อนถึงรูปลักษณ์ของงานด้านพุทธศิลปกรรม โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่างๆ ในทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับไตรภูมิ อันประกอบด้วย กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ ที่มีรูปแบบและเทคนิคการสร้างสรรคที่หลากหลายสะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับงานพุทธศิลป์ ที่ปรากฏอยู่ในพุทธศาสนสถาน

2) ไตรภูมิที่สะท้อนในงานศิลปะและสถาปัตยกรรมที่วัดร่องขุ่น จังหวัดเชียงราย เป็นผลงานที่นำมาสร้างสรรค์บนพื้นฐานความเข้าใจของแนวคิดแบบโบราณที่

ผสมผสานกับแนวความคิดที่เป็นรูปแบบใหม่ แสดงออกในลักษณะงานที่ร่วมสมัยเป็นรูปแบบที่เป็นปัจเจกทัศนคติที่ใส่ความเป็นตัวตนของอาจารย์เฉลิมชัยลงไปในงานออกแบบ ที่สื่อให้เห็นถึงการรับรู้พุทธปรัชญา และการสื่อความหมายภายใต้บริบทในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีรูปแบบที่แตกต่างจากในอดีต ลักษณะกระบวนการดังกล่าวมีอิทธิพลอย่างมากต่อการออกแบบของช่างไทยในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ไตรภูมิ, พุทธศิลปกรรมร่วมสมัย, วัดร่องขุ่น

Abstract

This article is of three objectives: 1) to study the history and importance of the Triphum in Buddhist arts and 2) to analyze the Tribhum in Buddhist art works of Wat Rong Khun. Chiang Rai By using Documentary Research.

The research results are as follows: 1) The history and importance of the Tribhum in Buddhist art is a belief in Buddhist cosmology that is expressed as a body of knowledge by means of creating an image that reflects the appearance of Buddhist art work. by using various symbols in Buddhism about the Triphum which consists of kamabhumi, figure, and non-figurative figure with a variety of creative styles and techniques, reflecting the symbolic meanings associated with Buddhist art. appearing in the buddhist temple.

2) Tribhum reflected in art and architecture at Rong Chun Temple Chiang Rai It is a work that is created based on the understanding of ancient concepts combined with new concepts Expressed in a contemporary style, it is an individualistic style that infuses Ajarn Chalermchai's identity into the design. That conveys the perception of Buddhist philosophy and communication under the context of today's society which has a different form than in the past The nature of the process has a great influence on the design of today's Thai craftsmen.

Keywords: Tri- bhumi, Contemporary Buddhist Arts, Rongkhun Temple

บทนำ

เมื่อจิตใจของมนุษย์ในสังคมนั้นๆ มีความสันติสุขปราศจากความขัดแย้งในเรื่องต่างๆ จึงเป็นโอกาสที่ทำให้มนุษย์ได้สร้างสรรค์สื่อความหมายเพื่อสนองความรู้สึกในรูปแบบของศิลปกรรมขึ้นมาหลายประเภทเช่นจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม และดนตรีการแสดงแต่ศิลปกรรมที่เป็นผลงานของมนุษย์จากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้นั้นจะพบหลักฐานปรากฏในจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมโดยผลงานที่เป็นทัศนศิลป์เหล่านี้มีความสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ของมนุษย์ในยุคนั้นๆ และได้รับสืบทอดต่อมาถือเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่เป็นรูปแบบสะท้อนให้เห็นเรื่องราวของมนุษย์ในอดีตได้หลายด้าน (ดารารพร เหมือนนอก, 2541: 1)

ในงานวิจิตรศิลป์หรือวิสุทธิศิลปะหมายถึง ศิลปะบริสุทธิ์ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์สร้างของมนุษย์มี 5 สาขา จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ดุริยางกรรมและวรรณกรรม ในการวาดภาพ จิตรกรต้องมีทั้งความคิดความบังดาลใจและจินตนาการจนเกิดเป็นมโนภาพและด้วยพลังแห่งสมาธิเมื่อความชำนาญความประณีตความสามารถทางเทคนิคและความศรัทธาซึ่งช่างเขียนจะถ่ายทอดมโนภาพนั้นให้ปรากฏเป็นรูปธรรมอันจะทำให้ผู้ชมรู้สึกได้โดยทางอินทรีย์สัมผัสที่ทำให้เกิดความประจักษ์แห่งศิลปะนั้นและมีผลให้จิตใจเป็นสุขในทางคุณธรรมจริยธรรมและสุนทรียศาสตร์นั่นก็คือจิตรกรรมเป็นเครื่องมือส่งเสริมให้จิตใจสูงขึ้น (พระพงศศักดิ์ อภิชาโว (รุ่งสง), 2549: 9)

พุทธศิลป์มาจากคำ หมายถึงศิลปกรรมที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปธรรมและสร้างขึ้นเพื่อช่วยสืบสานพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไปทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรมวัดวาอารามประติมากรรมพระพุทธรูปและจิตรกรรมต่างๆ ภาพเขียนสีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของไทยมีรูปแบบและองค์ประกอบภาพถูกจัดเรียงอย่างมีแบบแผนลักษณะของภาพเป็นแบบอุดมคติมีเส้นสายประณีตสวยงามจุดเด่นเป็นภาพเขียนเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาวรรณกรรมทางศาสนาวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตชุมชนหรือเหตุการณ์สำคัญๆ ในขณะที่นั้นโดยจิตรกรได้ใช้ความเพียรพยายามในการสร้างสรรค์จินตนาการและแรงบันดาลใจเพื่อถ่ายทอดความคิดให้ปรากฏออกมาเป็นภาพเขียนโดยเริ่มจากลายเส้นการระบายสีจนขึ้นงานเสร็จสมบูรณ์เป็นผลงานที่เต็มไปด้วยสุนทรียภาพส่งผลให้ผู้พบเห็นมีจิตใจเป็นสุขและเป็นแหล่งเรียนรู้พระพุทธศาสนาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติที่ชนรุ่นหลังต้องศึกษาต่อไป

จิตรกรรมจึงเป็นสื่อสำคัญอย่างหนึ่งที่มีบทบาทในการเผยแพร่พุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่ผู้วาดหรือจิตรกรได้สื่อออกมาทางภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยมีเนื้อหาหรือเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาในเรื่องต่างๆ ทั้งพุทธประวัตินิทานชาดกที่เป็นคติทางธรรมที่เตือนใจพุทธศาสนิกชนอีกทั้งภาพจิตรกรรมที่จิตรกรทั้งหลายเหล่านั้นสื่อถึงคุณค่าทั้งทางด้านสุนทรียศาสตร์ประวัติศาสตร์โบราณคดีคติความเชื่ออันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถหล่อหลอมและต่อยอดถึงอุดมการณ์ทางการเมืองความคิดความเชื่อต่างๆ ในอดีตให้แก่คนรุ่นหลังได้อย่างไม่รู้ตัว

ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินผู้สร้างงานตัวงานศิลปะและผู้เสพงานศิลปะโดยประเมินจากทฤษฎีการสร้างสรรคทางศิลปะคือ ความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินผู้สร้างงานกับตัวงานเป็นการสร้างคุณสมบัติทางสุนทรียะจากสิ่งที่ไม่มีความสมบูรณ์ทางสุนทรียะให้ออกมาเป็นผลงานศิลปะการพิจารณาคุณค่าของผลงานศิลปะจะดูจากความสำเร็จทางสุนทรียะว่าเป็นไปตามที่ผู้สร้างตั้งใจไว้หรือไม่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวงานศิลปะและผู้เสพงานศิลปะคือจะต้องมีตัวผลงานที่สามารถแสดงคุณสมบัติทางสุนทรียะในระดับหนึ่ง ที่ทำให้ผู้เสพงานเกิดความคิดทางสุนทรียะจากการหยั่งเห็นขึ้นโดยขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เสพงานที่จะส่งผลการเสพงานนั้นๆ ด้วย ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินผู้สร้างงานศิลปะกับผู้เสพงานนั้นเป็นความสัมพันธ์โดยผ่านผลงานศิลปะซึ่งทำให้เห็นความสำคัญของผลงานศิลปะยิ่งขึ้น ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวนี้จะช่วยให้เข้าใจศิลปะและสามารถประเมินคุณค่าทางสุนทรียะได้ชัดเจนขึ้น (บุญส่งชัย สิงห์กานานนท์, 2541: 5-7)

การพัฒนาภูมิปัญญาของไทยในอดีตสืบสานวิวัฒนาการสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันและในอนาคตให้ดำรงอยู่กับสังคมไทยต่อไปสำหรับศิลปกรรมและจิตรกรรมของคนรุ่นใหม่ทำงานโดยเฉพาะด้านจิตรกรรมไทยที่มีแนวความคิดกระบวนการทำงานผลงานที่เป็นเอกลักษณ์และประสบความสำเร็จมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับชื่นชมในปัจจุบันหนึ่งในศิลปินที่โดดเด่นเป็นที่ยอมรับในจังหวัดเชียงรายก็คือ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ผลงานทุกชิ้นของอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ได้สร้างชื่อและคำนิยามให้กับตัวเองในนามศิลปินและจิตรกรร่วมสมัยที่สร้างสรรค์งานโดยยึดถือและสะท้อนถึงวิถีชีวิตของสังคมไทยเป็นศิลปะที่ได้ร้อยเรียงอดีตเข้ากับปัจจุบันอย่างกลมกลืนเป็นแบบฉบับเฉพาะตัวจากศรัทธาและแรงบันดาลใจในพุทธศาสนาผลงานในเชิงพุทธศิลป์ที่งดงามในเส้นสายได้นำผู้คนเดินทางไกลชดกับพุทธศาสนามากขึ้น

ในปัจจุบันงานที่สร้างสรรค์ของอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่โดดเด่นมากด้านพุทธศิลปกรรมและผลงานจิตรกรรมที่วัดร่องขุ่น จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นการสร้าง

ศิลปะอันล้ำค่าให้แก่แผ่นดิน เพื่อทดแทนประเทศชาติอันเป็นที่รักยิ่งของศิลปินมีทั้งงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรมปูนปั้น และงานจิตรกรรมไทยซึ่งเป็นศิลปะไทยประยุกต์สมัยใหม่สามารถสร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดเชียงราย ในด้านต่างๆ มีผลงานศิลปะเป็นแบบเฉพาะตัวจากศรัทธาและแรงบันดาลใจในพระพุทธศาสนาผลงานในเชิงพุทธศิลปกรรมที่สะท้อนให้เห็นในเชิงศิลปะร่วมสมัยถ่ายทอดความรู้ผ่านงานพุทธศิลป์ให้เห็นัจธรรมโดยเฉพาะภพภูมิอันมีนรก – สวรรค์ เป็นบรรทัดฐานในผลของเฉลิมชัยโชษิตพิพัฒน์ ซึ่งส่งผลโน้มนำให้ผู้คนในสังคมปัจจุบันรู้สึกการกระทำบาป – บุญ และหันเข้ามาใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากขึ้นความงดงามในเส้นสายศิลปะและสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมช่วยน้อมนำผู้คนเดินทางเข้าสู่ธรรมะได้ง่ายขึ้น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562:ออนไลน์)

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นย่อมเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสำคัญของผลงานศิลปกรรมที่ผ่านการสร้างสรรค์ของศิลปินซึ่งบอกถึงความเป็นเอกในเชิงศิลป์ที่มีแรงบันดาลใจจากความศรัทธาทางพุทธศาสนาอันแน่วแน่และความตั้งใจในการสร้างผลงานศิลปะอันมีคุณค่าทั้งทางด้านศิลปกรรมและทางด้านพุทธศาสนาเป็นพุทธศิลปกรรมและจิตรกรรมที่ได้ร้อยเรียงศิลปะกับความเชื่อทางศาสนาได้อย่างกลมกลืนและมีเอกลักษณ์เด่นชัดทั้งด้านความคิดและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานซึ่งได้ยึดถือและคติความเชื่อทางด้านพุทธศาสนาผ่านผลงานสถาปัตยกรรม ที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นทางด้านการสืบทอดผลงานของรูปแบบใหม่ที่แสดงออกมาโดยวิธีการสร้างสรรค์ในด้านศิลปกรรมที่ได้แลเห็นปัจจุบัน

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลงานพุทธศิลปกรรมของวัดร่องขุ่น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ที่ผ่านการแสดงออกมาโดยศิลปินที่ถือได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดีที่ทำให้เห็นโดยผ่านงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม เพื่อศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรมร่วมสมัย วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรมร่วมสมัยจากผลงานของวัดร่องขุ่น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย อันจะเป็นการนำองค์ความรู้จากจิตรกรรมสู่งานวิชาการและถ่ายทอดไปสู่สังคมซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาด้านพุทธศาสนาและพุทธศิลป์และผู้สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรม
- 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรมของวัดร่องขุ่น จังหวัด

เชียงราย

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) จะศึกษาวิจัยขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรมในกรณีศึกษาวัดร่องขุน และผลงานของเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ แนวคิดความเชื่อในเรื่องของไตรภูมิ และคุณค่าด้านต่างๆ ที่สะท้อนแนวคิดความเชื่อทางพุทธศาสนาต่อความเชื่อของคนไทยในปัจจุบัน และชาวจังหวัดเชียงราย ที่มีภาวะวิเคราะห์เป็นประเด็น

ขอบเขตด้านเอกสาร ประกอบด้วย (1) เอกสารข้อมูลชั้นปฐมภูมิจากคัมภีร์พระไตรปิฎกอรุณรัตนสูตรฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาบาลีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2) เอกสารข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากผลงานของศิลปินอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ในรูปแบบภาพวาดจิตรกรรม คัมภีร์ ตำรา และเอกสาร ที่เกี่ยวกับไตรภูมิทั้งที่เป็นงานวิชาการ เอกสารงานวิจัย และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

1) ความเป็นมาและความสำคัญของไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรม

คติความเชื่อเรื่องของไตรภูมิ มีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์งานช่างได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจหลักธรรมนำมาเสนอในรูปแบบที่น่าสนใจตลอดถึงการวางตำแหน่งสถาปัตยกรรม ที่แสดงให้เห็นถึงศูนย์กลางของจักรวาลประกอบความเชื่อของไตรภูมิที่ได้แบ่งตามผลของการกระทำที่นำไปเกิดในชั้นต่างๆ หรือการแบ่งตามหลักของจริยธรรม นอกจากงานด้านสถาปัตยกรรม ที่มีส่วนประกอบต่างๆ ตั้งหน้าวิหารจนถึงหลังคาวิหาร งานในด้านปติมากรรมที่ได้แสดงถึงภพภูมิ หรือเป็นสัญลักษณ์เป็นบริวารที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น เช่น สัตว์ป่าหิมพานต์ รวมถึงนรก เปรต เทพ พรหมในแต่ละชั้นภูมิ

แนวความคิดเกี่ยวกับไตรภูมิได้สร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม ทำให้เป็นที่สนใจของคนทั่วไป สถาปัตยกรรมสมัยปัจจุบันได้นำแนวความเชื่อทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องของไตรภูมิ นอกจากความสวยงามด้านศิลปะแล้วก็จะได้รับความรู้ด้านคำสอนของศาสนาไปด้วย ถือว่าเป็นการนำเสนออีกรูปแบบหนึ่ง และเป็นการย้ำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเรื่องกรรม (คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, 2528: 243.)

ความเข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรมเพื่อการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพสังคม และยุคสมัยเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความรู้จากอดีต การรู้ที่พี่น้องความรู้ด้านคติจักรวาลล้านนา

ในเนื้อหาที่ผ่านมาเป็นข้อมูลเชิงวรรณกรรมที่ส่วนหนึ่งถูกศึกษาและนำมาออกแบบเป็นงานพุทธศิลป์ เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาประกอบพิธีกรรมหรือมากราบไหว้บูชาพระพุทธรูป พระธาตุ ได้พบเห็นจักรวาลที่จำลองผ่านวัตถุ และสอดแทรกอยู่ในทุกผลงาน เกิดความเข้าใจในพระธรรม คำสอน และแนวทางปฏิบัติอันจะนำไปสู่การหลุดพ้นได้ โดยแบ่งประเภทของคติจักรวาลที่ถ่ายทอดผ่านผลงานทางพุทธศาสนา ดังนี้

1) งานพุทธศิลป์เพื่อแสดงความเป็นศูนย์กลางของจักรวาล คติโบราณในการสร้างสรรค์งานพุทธสถาปัตยกรรมไทยโดยให้ความคิดในเบื้องต้นแรกเกี่ยวกับการออกแบบ ที่มีการนำจำนวนเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องภพภูมิ และโยงแผนผังจักรวาลเข้ากับการออกแบบเจดีย์ที่มีความเชื่อว่าสิ่งที่กำหนดรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันคือคติไตรภูมิจักรวาล (นางสาวจุฑามาศ อินทรำพันธ์, 2552: 9-10)

2) การศึกษาหลักการจัดวางผังวัดสำคัญโดยอิงคติไตรภูมิจักรวาลนั้น การจัดวางผังวัดสำคัญในล้านนาตามผังจักรวาลว่าให้ความสำคัญของตำแหน่งที่ตั้งและทิศทางของสถาปัตยกรรมภายในวัด ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเป็นศูนย์กลางและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยการสร้างวัดตามคติจักรวาลมีความชัดเจนขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา เมื่อกษัตริย์ได้ส่งเสริมความเจริญทางพุทธศาสนาจึงเกิดคติจักรวาลขึ้นในเมืองหลวง

3) งานจักรวาลล้านนาผ่านงานออกแบบสถาปัตยกรรม การจัดลำดับความสำคัญของสถาปัตยกรรมสำคัญที่สุดในวัด คือ เจดีย์ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางของวัด มีการตีความการใช้สัญลักษณ์เกี่ยวกับโครงสร้างของพระสถูปหรือเจดีย์ว่า สถูปตั้งอยู่ในโดมที่มองไม่เห็น คือพระธรรม (วัดรำเปิง (ตโปทาราม), 2556: 62)

4) งานจักรวาลล้านนาผ่านงานศิลปกรรมและการประดับตกแต่งงานประดับตกแต่งงานสถาปัตยกรรม ทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรม ทัศนกรรมต่างๆ เมื่อประกอบเข้าด้วยกันแล้ว สามารถเสริมกันเพื่อสื่อความหมายเกี่ยวกับจักรวาลและความเชื่อได้อย่างชัดเจน (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2539: 17)

โดยส่วนใหญ่ภาพสำคัญเช่นภาพมารผจญ ต้นศรีมหาโพธิ์ด้านหลังพระประธานทำให้พระพุทธรูปสื่อความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ภาพต้นศรีมหาโพธิ์ลงรักปิดทองด้านหลังพระประธานวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง วิหารวัดไหล่หินหลวง วิหารวัดปางยอก ที่มีสัตว์ภยันต์ตั้งอยู่ด้านหน้าแท่นแก้ว เพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวของพระพุทธรูปเจ้าตอตรัสรู้ กับการเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุศูนย์กลางของจักรวาลที่มี

ภูเขาสัตตบริภัณฑ์รายล้อมเขาพระสุเมรุ

2) ไตรภูมิในงานพุทธศิลป์ของวัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับไตรภูมิในงานพุทธศิลป์ของวัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดย อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินผู้ถ่ายทอดงานทางด้านจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ซึ่งเป็นผู้ออกแบบก่อสร้างวัดพบว่า แนวความคิดในการออกแบบที่สื่อออกมาจะมาจากการถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์ลักษณะเฉพาะตน เห็นได้จากรูปแบบของการประดับตกแต่ง โดยเฉพาะงานประติมากรรมที่น่ามีแรงบันดาลใจมาจากภาพจิตรกรรมร่วมสมัย ซึ่งเป็นผลงานของอาจารย์เฉลิมชัย

กระบวนการความคิดดังกล่าว นอกจากการฝึกฝนด้วยตนเองแล้ว คงมาจากความประทับใจในงานศิลปะและสุนทรียภาพที่มาจากแบบแผนดั้งเดิม เช่น งานจิตรกรรมประเพณีไทย อันเกิดจากระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากรในหลักสูตรศิลปะไทย (รุ่นแรก) ที่เป้าหมายของหลักสูตรต้องการสร้างงานให้เป็นแบบสากลมากขึ้น ดังที่อาจารย์เฉลิมชัยได้กล่าวไว้ในบทสัมภาษณ์ทางนิตยสารโลกศิลปะ (Art word) ดังที่อาจารย์เฉลิมชัยได้พูดถึงแนวความคิดที่ต้องการสร้างสรรค์งานศิลปะไทยสมัยใหม่ที่ไม่อยู่ในวงจำกัดเป็นสากลมากขึ้น สามารถสื่อออกมาได้อย่างเข้าใจและง่ายขึ้นกว่าแบบแผนประเพณีดั้งเดิม ประกอบกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ช่างมีอิสระทางความคิด มีความกล้าในการปรับเปลี่ยนรูปแบบตามแนวความคิดของตนเองมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากช่างในอดีตที่ทำงานอยู่ในกรอบแบบแผน โดยเฉพาะเรื่องไตรภูมิ ซึ่งถือว่ามียุทธิต่อสถาปัตยกรรมไทยและศิลปวัฒนธรรม (เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, 2549: 22-23) อันกล่าวถึงโลกทั้ง 3 คือ โลกมนุษย์ นรก สวรรค์ โดยการนำหลักความรู้เรื่องจักรวาลมาเชื่อมโยงเสริม เพื่อสื่อให้เห็นถึงโมณฑิรของตำแหน่งแต่ละภพภูมินั้นว่าอยู่ตำแหน่งใดของจักรวาล นอกจากนั้นยังนำมาใช้ในกระบวนการออกแบบสร้างสรรค์พุทธสถานตามแนวคิดทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแบบอย่างของงานศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย เช่นเดียวกับพื้นที่ภายในเขตวัดร่องขุนที่ได้นำเรื่องไตรภูมิมาเป็นแนวคิดหลักของเรื่อง

การแสดงออกนั้นสื่อตามแนวคิดของอาจารย์เฉลิมชัยเอง โดยมีระบบสัญลักษณ์การสื่อความหมายทางสถาปัตยกรรม ซึ่งมีการจัดวางตำแหน่งขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมและประติมากรรมที่ใช้ในการประดับตกแต่ง ได้ถูกจัดลำดับอยู่ในระบบผังแบบแนวแกนราบมีลักษณะบังคับเข้าหาจุดศูนย์กลาง โดยเมจากภพภูมิที่ต่ำที่สุดคือ นรก ไปสู่ภพภูมิที่สูงที่สุดคือ สวรรค์ อันสัมพันธ์กับการสมมุติพื้นที่ภายในอุโบสถให้หมายถึง ดาวดึงส์พิภพบนยอด

เขาพระสุเมรุศูนย์กลางจักรวาล รวมถึงการบ่งบอกถึงนัยยะที่สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญา ความยิ่งใหญ่ของพุทธภาวะปรากฏเป็นสัญลักษณ์ ด้วยการประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน ไว้ในตำแหน่งที่มีความหมายถึง ศูนย์กลางจักรวาลก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของการเข้าสู่พื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์ที่มุ่งให้ยกระดับจิตชั้นโลกียะขึ้นด้วยหลักธรรมสุโลกุตระ และนิพพานในที่สุด ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบของพระประธานที่เป็นปางสมาธิ อันเป็นรูปแบบปางที่เกี่ยวข้องกับการ ตรัสรู้ที่ใต้ต้นโพธิ์และสอดคล้องกับภาพจิตรกรรม ที่อาจารย์เฉลิมชัยต้องการสื่อถึงเนื้อหา ที่หลุดพ้นจากกิเลสมารุ่งสู่โลกุตระธรรม (เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, 2549: 25) รูปแบบและ องค์ประกอบสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะรูปทรงและสัดส่วนของพระอุโบสถมีการนำลักษณะ ของศิลปกรรมภาคกลางเข้ามาผสมผสานกันกับทางล้านนา เนื่องจากเข้ามาศึกษา ในหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ที่มีการศึกษารูปแบบศิลปกรรมในภาคกลาง เช่นงานศิลปกรรม สมัยอยุธยา ที่สืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ทำให้ได้รับรู้ข้อมูลทางแบบในภาคกลาง มาถ่ายทอดรวมกันกับความเป็นท้องถิ่นล้านนา

อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ยังได้กล่าวว่าชีวิตของชาวไทยทั่วไปผูกพันอยู่ กับวัฒนธรรมประเพณีในทางศาสนาด้วยความเชื่อความศรัทธายังผลให้ชีวิตของคนไทยมี แต่ความร่มเย็นเป็นสุข ต้องการสร้างงานที่สะท้อนชีวิตไทยในปัจจุบันโดยอาศัยเรื่องราว ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีในพระพุทธศาสนาและใช้วิธีการมองชีวิตตามแบบศิลปิน โบราณตลอดจนศึกษาเทคนิคต่างๆ เพื่อให้ลักษณะงานมีเอกลักษณ์ประจำชาติที่สืบต่อ จากจิตรกรรมไทยรวมกับงานด้านพุทธศิลปกรรม

ดังนั้น แนวคิดทางพุทธศาสนาเรื่องไตรภูมิที่สะท้อนในงานศิลปะและ สถาปัตยกรรมที่วัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย เป็นผลงานที่นำมาสร้างสรรค์บนพื้นฐานความ เข้าใจของแนวคิดแบบโบราณที่ผสมผสานกับแนวความคิดที่เป็นรูปแบบใหม่ แสดงออกใน ลักษณะงานที่ร่วมสมัยเป็นรูปแบบที่เป็นปัจเจกทัศน์ที่ใส่ความเป็นตัวตนของอาจารย์เฉลิม ชัยลงไปในงานออกแบบ ที่สื่อให้เห็นถึงการรับรู้พุทธปรัชญา และการสื่อความหมายภายใต้ บริบทในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีรูปแบบที่แตกต่างจากในอดีต ลักษณะกระบวนกรดังกล่าวมี อิทธิพลอย่างมากต่อการออกแบบของช่างไทยในปัจจุบัน

อภิปรายผล

มรดกที่เป็นจิตรกรรมไทย หรือเป็นภาพเขียนที่มีลักษณะเป็นแบบอย่างของ ไทยที่แตกต่างจากศิลปะของชนชาติอื่นอย่างชัดเจนถึงแม้จะมีอิทธิพลศิลปะของชาติอื่น

อยู่บ้างแต่ก็สามารถดัดแปลงคลี่คลายตัดทอนหรือเพิ่มเติมจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองได้อย่างสวยงามลงตัวน่าภาคภูมิใจ และมีวิวัฒนาการทางด้านรูปแบบ และวิธีการ มาตลอดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถพัฒนาต่อไปอีกในอนาคตจิตรกรรมไทยจัดว่าเป็นจิตรศิลป์อย่างหนึ่งซึ่งส่งผลสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติมีคุณค่าทางศิลปะและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาประวัติศาสตร์โบราณคดีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมการแต่งกายตลอดจนการแสดงการเล่นพื้นเมืองต่างๆ ของแต่ละยุคสมัย และสาระอื่นๆ ที่ประกอบกันเป็นภาพจิตรกรรมไทยงานจิตรกรรมให้ความรู้สึกในความงาม อันบริสุทธิ์น่าชื่นชมเสริมสร้างสุนทรียภาพขึ้นในจิตใจมวลมนุษยชาติได้โดยทั่วไป (สมชาติ มณีโชติ, 2529: 13-15)

การสร้างสรรคผลงานศิลปะร่วมสมัยซึ่งอยู่ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจสังคมแบบทุนนิยมบริโภคนิยมจึงเป็นสาเหตุให้ศิลปินมีอิสระในการสร้างสรรค์ อย่างมากวิธีคิดและรูปแบบมุ่งเน้นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะตน (individual) โดยเชื่อว่าเป็นความก้าวหน้าและจะเป็นที่ยอมรับได้จากวงการศิลปะในระดับสากลส่งผลให้ แนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต ซึ่งมีรากเดิมผูกกับพระพุทธ ศาสนาและสถาบัน พระมหากษัตริย์ตลอดมา (เจตนา นาควัชระ, 2546: 305)

รูปแบบของการจัดวางผังวัดซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ วัดหลวง และวัดราษฎร์ โดยวัดหลวงมีศักดิ์และความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์หรือชนชั้นปกครอง มีการวางผัง โดยแบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสออกจากกันอย่างชัดเจน เพื่อกำหนดเขตพุทธาวาสให้ เป็นไปตามคติจักรวาล มีวิหาร และเจดีย์เป็นแนวแกนหลักทิศตะวันออก ตะวันตกของวัด วางตำแหน่งเจดีย์เป็นศูนย์กลางของวัดโดยเปรียบดั่งเขาพระสุเมรุ โดยรอบตามทิศต่างๆ เป็นที่ตั้งของวิหาร ซึ่งประกอบด้วยด้านทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งของวิหารหลวง และทิศใต้ ซึ่งเป็นตำแหน่งของชมพูทวีปในคติจักรวาลได้ตั้งวิหารที่มีความสำคัญ เช่น วิหารลายคำ วัด พระสิงห์ วิหารพระพุทธ ที่วัดพระธาตุหริภุญไชย และวัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นต้น ส่วน ทิศเหนือ ได้เป็นที่ตั้งของอาคารรองลงไป เปรียบเสมือนทวีปทั้งสี่ที่รายล้อมเขาพระสุเมรุอยู่ ในผังวัดราษฎร์มักมีการจัดผังในแนวแกนตะวันออก ตะวันตกเท่านั้น โดยทางเข้าวัดหันหน้า ไปทางทิศตะวันออก มีวิหารและเจดีย์เป็นองค์ประกอบสำคัญในแนวแกน อาทิ พระธาตุหริ ภุญไชยในตำแหน่งศูนย์กลางของวัดทั้งการจัดวางผัง และรูปแบบพระธาตุที่ออกแบบเป็น สัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุ แวดล้อมด้วยวิหารเสมือนทวีปทั้ง 4 และศาลาบาตรในตำแหน่ง กำแพงจักรวาลตามลำดับ (เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, 2549: หน้า 78)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาว่าเป็นอุบายเพื่อให้ผู้พบเห็นได้ตีความหมายและปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนาเพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพาน ตัวอย่างสัญลักษณ์ที่ปรากฏตามองค์ประกอบของวิหารล้านนา เช่น ลวดลายประดับตกแต่งมีความสัมพันธ์กับเรื่องราวในวรรณกรรมทางศาสนา เช่น ไตรภูมิ จักรวาลพีพีนิ โดยวิหารมักแสดงเรื่องราวของภูมิจักรวาล มีส่วนของเขาพระสุเมรุ เขาสัตตบริภัณฑ์ ผ่านโขงพระพุทธรูปในวิหาร ปราสาทเพ็ญงบนหลังคาวิหาร การจำลองเขาสัตตบริภัณฑ์ผ่านสัตตภัณฑ์หน้าพระพุทธรูป เรื่องราวของป่าหิมพานต์ถ่ายทอดผ่านลวดลายประดับตกแต่งวิหาร เช่น หน้าบัน เสา แฉก โดยมูลเหตุในการสร้างวิหารในสมัยพุทธกาลไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นที่พำนักของพระภิกษุ มีอาณิสย์ในการสร้างวิหารถึงนิพพาน ส่วนคติความเชื่อในการสร้างวิหารล้านนาคือเป็นที่ประดิษฐานพระรัตนตรัย ด้วยความสมบูรณ์ของวิหารล้านนาจึงมีการศึกษาลวดลาย สัญลักษณ์และคติความเชื่อของส่วนประดับตกแต่งวิหาร คือ ภาพอดีตพุทธเจ้า เทพเทวา สัตว์ประเภทต่างๆ ลายพันธุ์พฤกษา และลวดลายสิริมงคล ที่บอกถึงลักษณะพิเศษเฉพาะของศิลปกรรมล้านนา รูปแบบที่พบ และคติในการสร้างภาพต่างๆ ในพุทธศาสนา

โดยเฉพาะเรื่องไตรภูมิ ซึ่งถือว่ามีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมไทยและศิลปวัฒนธรรม อันกล่าวถึงโลกทั้ง 3 คือ โลกมนุษย์ นรก สวรรค์ โดยการนำหลักความรู้เรื่องจักรวาลมาเชื่อมโยงเสริม เพื่อสื่อให้เห็นถึงมโนภาพของตำแหน่งแต่ละภพภูมินั้นว่าอยู่ตำแหน่งใดของจักรวาล นอกจากนี้ยังนำมาใช้ในกระบวนการการออกแบบสร้างสรรค์พุทธสถานตามแนวคิดทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแบบอย่างของงานศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย เช่นเดียวกับพื้นที่ภายในเขตวัดร่องขุ่น ที่ได้นำเรื่องไตรภูมิมาเป็นแนวคิดหลักของเรื่อง แต่การแสดงออกนั้นสื่อตามแนวคิดของอาจารย์เฉลิมชัยเอง โดยมีระบบสัญลักษณ์การสื่อความหมายทางสถาปัตยกรรม ซึ่งมีการจัดวางตำแหน่งขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมและประติมากรรมที่ใช้ในการประดับตกแต่ง ได้ถูกจัดลำดับอยู่ในระบบผังแบบแนวแกนราบ มีลักษณะบังคับเข้าหาจุดศูนย์กลาง โดยมาจากภพภูมิที่ต่ำที่สุดคือ นรก ไปสู่ภพภูมิที่สูงที่สุดคือ สวรรค์ อันสัมพันธ์กับการสมมุติพื้นที่ภายในอุโบสถให้หมายถึง ดาวดึงส์ทิพภพนยอดเขาพระสุเมรุศูนย์กลางจักรวาล

การบ่งบอกถึงนัยยะที่สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาความยิ่งใหญ่ของพุทธภาวะปรากฏเป็นสัญลักษณ์ ด้วยการประดิษฐานพระพุทธรูปประธานไว้ในตำแหน่งที่มีความหมายถึง ศูนย์กลางจักรวาลก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของการเข้าสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มุ่ง

ให้ยกระดับจิตชั้นโลกียะขึ้นด้วยหลักธรรมสุโลกุตระ และนิพพานในที่สุด ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบของพระประธานที่เป็นปางสมาธิ อันเป็นรูปแบบปางที่เกี่ยวข้องกับการตรัสรู้ที่ใต้ต้นโพธิ์และสอดคล้องกับภาพจิตรกรรมที่อาจารย์เฉลิมชัยต้องการสื่อถึงเนื้อหาที่หลุดพ้นจากกิเลสามรุมงสู่โลกุตระธรรม ส่วนรูปแบบและองค์ประกอบสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะรูปทรงและสัดส่วนของพระอุโบสถมีการนำลักษณะของศิลปกรรมภาคกลางเข้ามาผสมผสานกันกับทางล้านนา คงเนื่องมาจากการเข้ามาศึกษาในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยที่มีการศึกษารูปแบบศิลปกรรมในภาคกลาง เช่น งานศิลปกรรมสมัยอยุธยาที่สืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ทำให้ได้รับรู้ข้อมูลทางแบบในภาคกลางมาถ่ายทอดร่วมกันกับความเป็นท้องถิ่นล้านนา

สรุป

ความเป็นมาและความสำคัญของไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรม พบว่า คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา เป็นการศึกษาแนวคิด สัญลักษณ์ และรูปแบบทางศิลปกรรมของงานพุทธศิลปกรรม ที่สะท้อนคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา ตลอดจนสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดคติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนาจากงานพุทธศิลปกรรม นำมาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยให้เป็นที่สร้างสำนึกทางศิลปกรรม คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา คือ องค์ความรู้ในการอธิบายลักษณะโครงสร้างของจิตวิญญาณ ด้วยวิธีการสร้างจินตภาพที่สะท้อนถึงรูปลักษณ์ของธรรมชาติฝ่ายนามธรรม

คติความเชื่อเรื่องของไตรภูมิ มีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์งานช่างได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจหลักธรรมนำมาเสนอในรูปแบบที่น่าสนใจตลอดถึงการวางตำแหน่งสถาปัตยกรรม ที่แสดงให้เห็นถึงศูนย์กลางของจักรวาลประกอบความเชื่อของไตรภูมิที่ได้แบ่งตามผลของการกระทำที่นำไปเกิดในชั้นต่างๆ รวมถึงการรื้อฟื้นองค์ความรู้ด้านคติจักรวาลล้านนาในเนื้อหาที่ผ่านมาเป็นข้อมูลเชิงวรรณกรรมที่ส่วนหนึ่งถูกศึกษาและนำมาออกแบบเป็นงานพุทธศิลป์ เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาประกอบพิธีกรรมหรือมากราบไหว้บูชาพระพุทธรูป พระธาตุ ได้พบเห็นจักรวาลที่จำลองผ่านวัด และสอดแทรกอยู่ในทุกผลงาน เกิดความเข้าใจในพระธรรมคำสอน และแนวทางปฏิบัติอันจะนำไปสู่การหลุดพ้นได้ โดยแบ่งประเภทของคติจักรวาลที่ถ่ายทอดผ่านผลงานทางพุทธศาสนา ประกอบด้วย งาน

พุทธศิลป์เพื่อแสดงความเป็นศูนย์กลางของจักรวาล งานจักรวาลล้านนาผ่านการจัดวางผังวัด งานจักรวาลล้านนาผ่านงานออกแบบสถาปัตยกรรม งานจักรวาลล้านนาผ่านงานศิลปกรรมและการประดับตกแต่ง

การวิเคราะห์ไตรภูมิในงานพุทธศิลปกรรมของวัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย พบว่าเป็นงานพุทธศิลปกรรมที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดย อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินผู้ถ่ายทอดงานทางด้านจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ซึ่งเป็นผู้ออกแบบก่อสร้างวัดพบว่าแนวความคิดในการออกแบบที่สื่อออกมา น่าจะมาจากการถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์ลักษณะเฉพาะตน เห็นได้จากรูปแบบของการประดับตกแต่ง โดยเฉพาะงานประติมากรรมที่นำมาเรียงกันตามลำดับจากภาพจิตรกรรมร่วมสมัย ซึ่งเป็นผลงานของอาจารย์เฉลิมชัย กระบวนการความคิดดังกล่าว นอกจากการฝึกฝนด้วยตนเองแล้ว คงมาจากความประทับใจในงานศิลปะและสุนทรียภาพที่มาจากแบบแผนดั้งเดิม เช่น งานจิตรกรรมประเพณีไทย ที่ต้องการสร้างสรรค์งานศิลปะไทยสมัยใหม่ที่ไม่อยู่ในวงจำกัดเป็นสากลมากขึ้น สามารถสื่อออกมาได้อย่างเข้าใจและง่ายขึ้นกว่าแบบแผนประเพณีดั้งเดิม ประกอบกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ช่างมีอิสระทางความคิด มีความกล้าในการปรับเปลี่ยนรูปแบบตามแนวความคิดของตนเองมากขึ้น

แนวคิดทางพุทธศาสนาเรื่องไตรภูมิที่สะท้อนในงานศิลปะและสถาปัตยกรรมที่วัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย เป็นผลงานที่นำมาสร้างสรรค์บนพื้นฐานความเข้าใจของแนวคิดแบบโบราณที่ผสมผสานกับแนวความคิดที่เป็นรูปแบบใหม่ แสดงออกในลักษณะงานที่ร่วมสมัยเป็นรูปแบบที่เป็นปัจเจกทัศน์ที่ใส่ความเป็นตัวตนของอาจารย์เฉลิมชัยลงไปในงานออกแบบ ที่สื่อให้เห็นถึงการรับรู้พุทธปรัชญา และการสื่อความหมายภายใต้บริบทในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีรูปแบบที่แตกต่างจากในอดีต ลักษณะกระบวนการดังกล่าวมีอิทธิพลอย่างมากต่อการออกแบบของช่างไทยในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (1 พฤษภาคม 2562). **ประกาศเกียรติคุณ**. สืบค้นเมื่อ 7 พฤษภาคม 2562, จาก <http://www.culture.go.th/subculture8/attachments/article/161/CHALERMCHAI%20KOSITPIPAT.pdf>
- คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน. (2528). **ไตรภูมิภควทบถดความ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.
- เจตนา นาควัชระ. (2546). **ศิลปะสองทาง**. กรุงเทพมหานคร: คมบาง.
- เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์. (2549). **สร้างพุทธศิลป์เพื่อแผ่นดิน**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ดารารพร เหมือนดอนอก. (2541). “เครื่องใช้ในจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดบ้านยางตำบลยาง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นางสาวจุฑามาศ อินทรำพันธ์. (2552). “แนวความคิดเรื่องไตรภูมิที่สะท้อนในงานศิลปะและสถาปัตยกรรม วัดร่องขุ่น จังหวัดเชียงราย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญส่งชัย สิงห์กานานนท์. (2541). “ข้อสังเกตต่อทฤษฎีเชิงสร้างสรรค์ทางศิลปะ”. **วารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 เดือนมิถุนายน-พฤศจิกายน.
- พระพงศศักดิ์ อภิชาโว (รุ่งสง). (2549). “ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัดไร่เปิง (ตโปทาราม). (2556). **พุทธศิลป์ล้านนา**. ลำพูน: อนุรักษ์การพิมพ์.
- สมชาติ มณีโชติ. (2529). **จิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2539). **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.